

اولین همایش ملی «ادبیات کودک و نوجوان: فرصت‌ها و چالش‌های ادبیات داستانی کودک و نوجوان»

این همایش در ابتدا قرار بود روز دوشنبه ۲۷ آبان که به نام «کودک، کتاب، آینده» نام‌گذاری شده بود برگزار شود اما به دلیل تعطیلی نابهنگام دانشگاه‌ها، دچار تعویق شد و در روز دوشنبه ۴ آذر از ساعت ۸:۳۰ تا ۱۶:۳۰ در تالار مولوی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی از سوی دانشگاه شهید بهشتی با مشارکت مؤسسه خانه کتاب و بنیاد شعر و ادبیات داستانی برگزار شد.

نیکنام حسینی‌پور، محمدعلی اکبری (رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی)، علی‌اصغر سیدآبادی، نوش‌آفرین انصاری (دبیر شورای کودک)، مریم جلالی (دبیر علمی جشنواره)، محسن حاجی‌زین‌العابدینی (مؤسس کتابخانه کودک و نوجوان در دانشگاه شهید بهشتی و رئیس اداره کتابخانه‌های دانشگاه شهید بهشتی)، قدمعلی سرامی (استاد دانشگاه امام خمینی (ره))، حمیدرضا شاه‌آبادی (مدیر انتشارات مدرسه)، مصطفی رحماندوست، فاضل نظری، سیدعلی کاشفی‌خوانساری، یحیی قائدی، هوشنگ مرادی‌کرمانی از حاضران در این همایش بودند.

در این همایش از میان ۸۶ مقاله ر سیده، تعداد ۴۶ مقاله پذیرفته شد که بیشترین مقالات ر سیده از دانشگاه‌های سمنان، تهران، تبریز، شیراز، یزد و اصفهان بود. در حاشیه همایش همچنین آیین اختتامیه ششمین جشنواره نویسندگی خلاق برگزار شد که طی آن ۲۷۰ اثر دریافت و بعد از بررسی آثار به لحاظ تعداد، دانشگاه‌های دولتی با ۱۴۵ اثر رتبه نخست را داشتند. دانشگاه آزاد ۴۰ اثر، پیام نور ۳۰ اثر، علمی کاربردی ۲۵ اثر و غیرانتفاعی ۳۰ اثر ارسال کردند. رشته‌های علوم انسانی با ۱۰۸ اثر، دانشجویان دوره کارشناسی با ۱۵۸ اثر پررنگ‌تر و دانشجویان دکترای حرفه‌ای با دو اثر کم‌رنگ‌تر از سایر دانشجویان بودند. از نظر جنسیت ۱۹۰ اثر از زنان و ۸۰ اثر از مردان ارسال شده بود.

برگزیدگان ششمین جشنواره نویسندگی خلاق عبارت بودند از: مریم شمس / «کلاغ‌ها منتظرند»، مریم جهانبین / «ساعت مچی»، افرا سرنایب / «بازگشت»، اسماء حسینی‌مقدم / «روی این تخت»، غزل محمدی / «طلوع»، آرمیتا جلیل‌ناعونی / «شعله»، سیده حدیث میرفیضی / «آقای مرگ فقط یک پادوی ساده است»، الهام مریمی / «لنز چشمان گلاب»، صدف فیاضی / «من، خودم، دیگران»، بیتا شمشیری / «پوسته‌ای که شکسته‌ام»

محمدعلی اکبری در این مراسم گفت: مفتخریم که با همت استادان گروه زبان و ادبیات فارسی مخصوصاً آقایان کاظم دزفولیان و احمد خاتمی توانستیم گرایش مطالعات ادبیات کودک و نوجوان را راه‌اندازی کنیم که مدت هفت سال از آن می‌گذرد. در این مدت پذیرای دانشجویانی با رتبه عالی در این گرایش بودیم که نشان‌دهنده توجه دانشجویان این حوزه به مطالعات ادبیات کودک و نوجوان است. وی در ادامه بیان کرد: در سال‌های اخیر شاهد حضور حوزه جدیدی از مطالعات در ذیل تاریخ اجتماعی هستیم با عنوان تاریخ کودکی که به معنای مطرح شدن موضوعات کودکی به مثابه یک موضوع تربیتی است. اینکه در حوزه زبان و ادبیات فارسی گرایش مطالعات ادبیات کودک و نوجوان داریم به این منزه است که در این حوزه

هم کودکان بخشی از تحقیق علمی در حوزه ادبیات هستند. وی افزود: در حوزه آفرینش‌گری ادبی مفتخر به حضور آفرینشگرانی هستیم که در سطح ملی و بین‌المللی می‌درخشند و این غنای موجود برای ما دانشگاهیان فرصتی را فراهم می‌کند تا معرفت و مطالعات درجه دومی را برای این حوزه‌ها فراهم کنیم.

علی‌اصغر سیدآبادی دیگر سخنران این مراسم به شرایط موجود در هفته گذشته در کشور و نقش ادبیات کودک در این شرایط پرداخت و گفت: باید بدانیم که چند دهه‌ای است کودکان صاحب صدا شده‌اند ما پژوهش‌هایی دربارهٔ سنجش افکار ایرانیان انجام داده‌ایم که آخرین پژوهش در سال ۹۴ انجام شده است. سؤالی در این پژوهش مطرح شده مبنی بر اینکه چه کسی در خانواده شما تصمیم‌گیرنده است؟ براساس آمار به‌دست آمده در سال ۷۵ سهم مردان بیش از ۸۰ درصد و سهم زنان حدود ۱۱ درصد بوده است در حالی که در سال ۹۴، سهم مردان به ۳۵ درصد و سهم زنان به ۹ درصد کاهش یافته و بقیه سهم کودکان بوده است که نشان می‌دهد کودکان صاحب صدا شده‌اند و این مسأله در مسائل اجتماعی و سیاسی هم صدق می‌کند. همچنین ادبیات کودکان هم همین‌قدر متحول شده و ما از ادبیات دهه ۵۰ و ۶۰ فاصله گرفته‌ایم و اینکه کودکان چقدر در این ادبیات و در داستان‌ها صاحب کنش شده‌اند موضوعی است که دانشگاه می‌تواند در پژوهش‌ها و تحقیقاتش به آن بپردازد.

مشاور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در ادامه به افزایش اشتغال والدین اشاره کرد و گفت: امروزه فرزندان برخلاف گذشته اغلب اوقات وقتی وارد خانه می‌شوند با خانه‌ای خالی روبه‌رو هستند به دلیل اینکه میزان اشتغال والدین افزایش یافته است. همچنین سومین موضوعی که باید به آن توجه داشت گسترش فضای رسانه‌ای و دیجیتالی است که تعریف خیلی از مفاهیم را تغییر داده است از جمله تعریف کودکی. قبلاً کودکان در برخی تعریف‌ها براساس توانایی و ناتوانی تعریف می‌شدند اما الان مخاطبان ما یعنی کودکان بیشتر از ما بزرگسالان می‌دانند که بخشی از این مسأله مربوط می‌شود به رسانه‌ای شدن آنها و دانشگاهی که جدیداً آمده و کودکان در آن تبحر بیشتری از بزرگسالان دارند و این همان سواد چندرسانه‌ای است که در کودکان به وجود آمده و بزرگسالان فاقد آن هستند. وی افزود: البته دلیل دیگر آن هم این است که کودکان مدام در مواجهه با اخبار هستند و مدام دربارهٔ آن حرف می‌زنند درحالی که قبلاً دسته‌بندی وجود داشت و موضوعات کودکانه و بزرگسالانه از هم تفکیک می‌شدند. حتی امروزه مرزهای جغرافیایی هم به هم ریخته است حال ادبیات کودک در چنین وضعیتی چه باید بکند؟

سیدآبادی در بخش دیگری از سخنانش به شکاف‌های ارزشی و اجتماعی اشاره کرد و گفت: امروزه شکاف‌های نسلی تشدید شده و با شکاف‌های ارزشی گره خورده است. برخورد ادبیات کودک با این شکاف‌ها در زمان گذشته این بوده که هر نویسنده‌ای از یکسوی این شکاف‌ها با کودک سخن می‌گفته است اما اکنون چگونه باید با این شکاف‌ها در ادبیات کودک برخورد کرد. به نظر من برخورد با این موضوع مانند برخوردی که در دهه ۴۰ و ۵۰ می‌شد راه اخلاقی و درستی نیست. که ما یک طرف بایستیم و به کودکان بگوییم چه کار کنند الان باید ادبیات کودک و نوجوان محفل گفت‌وگوی کودکان و بزرگسالان باشد و صدای کودکان و بزرگسالان در کنار هم قرار گیرد. ما در شرایط کنونی بیش از هر چیز به گفت‌وگو نیاز داریم.

مریم جلالی نیز در این مراسم گفت: امروزه صدها انجمن، شورا و گروه دولتی و غیردولتی در جهان متولیان حوزه مطالعات کودکان هستند در این میان جامعه دانشگاهی جهانی از ابتدای دهه ۱۹۷۰ میلادی میزبان گروه ادبیات کودک و نوجوان بوده

است. اهتمام به این مهم در ایران قدمتی ۱۰ ساله دارد و دانشگاه شهید بهشتی مفتخر است که در آستانه هفتمین سال راهاندازی گرایش ادبیات کودک و نوجوان با پژوهشگران، نویسندگان، شاعران، دانشجویان و علاقه‌مندان به این حوزه همراه شده است. این پژوهشگر و استاد دانشگاه در ادامه هدف از برگزاری این همایش را حفظ پیوند افقی خانواده ادبیات کودک و نوجوان از سطح آکادمیک تا سطوح تجربی عنوان کرد و گفت: همچنین آشنایی با پژوهش‌های جدید، انتقال تجربه‌های متخصصان، بازشناسی علمی وضعیت ادبیات داستانی کودکان و نوجوانان از دیگر اهداف این همایش است. وی افزود: در این میان نخست محورهای اصلی همایش با مشورت و صلاح‌دید کمیته سیاست‌گذاری و کمیته علمی تعیین شد و در اطلاع‌رسانی دوماهه با توجه به محورهای اعلام شده قریب به ۸۶ مقاله به دبیرخانه ارسال شد. در روند انتخاب مقاله‌ها هر مقاله در سه مرحله داوری شد و در نهایت ۴۶ مقاله به مرحله پذیرش رسید که تعدادی به صورت ارائه، تعدادی چاپ در مجموعه مقالات و تعدادی به‌عنوان پوستر معرفی شدند.

حسینی‌پور با قرائت شعر «چون که با کودک سر و کارت فتاد / هم زبان کودکان باید گشاد» از مولانا گفت: وظیفه خود می‌دانم از دانشگاه شهید بهشتی، به‌ویژه رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه شهید بهشتی محمدعلی اکبری و مریم جلالی دبیر علمی همایش، و محمد طباطبائی، دبیر اجرایی همایش کودک و نوجوان، و همه نویسندگان، ناشران، تصویرگران که دل در گرو کودکان این مرز و بوم دارند، تشکر و قدردانی کنم. وی افزود: کودکان و نوجوانان به‌عنوان گروه سنی تأثیرپذیر، همیشه در معرض افراد، نهادها و جریان‌های مختلف قرار دارند. در زمانه جدید که تأثیرگذاری فضاهای مجازی به‌خصوص برای کودکان و نوجوانان بیشتر و دنیای آن‌ها، خلاصه در گوشی‌های موبایل و تبلت‌ها شده است، تشویق آن‌ها به کتاب‌خوانی با کتاب‌های چاپی نیاز به همتی مضاعف دارد. وی ادامه داد: نویسندگان، تصویرگران، شاعران و ترانه‌سرایان حوزه کودک و نوجوان در طول چهل سال اخیر رو به رشد بوده و همچنین در حوزه تشکیل نهادهای مدنی و صنفی از پیشتازترین حوزه‌های کتاب بوده‌اند و شاید از ماندگارترین تشکل‌های حوزه نویسندگان، ناشران و تصویرگران بوده‌اند که سعی کرده‌اند همان حس کودکان را در بین خود نیز رعایت کنند و بدون دخالت دادن مسائل سیاسی به تلاش در حوزه صنفی خود بپردازند. مدیرعامل مؤسسه خانه کتاب با اشاره به آمار تولید کتاب در ایران افزود: براساس آمارهای خانه کتاب در ایران پس از انقلاب ۱۹۱,۰۰۰ عنوان کتاب در حوزه کودک و نوجوان به چاپ رسیده که ۱۴ درصد مجموع کتاب‌های منتشر شده در این چهار دهه را به خود اختصاص داده است. از این تعداد ۸۴,۵۱۷ عنوان یعنی ۱۲ درصد کل کتاب، چاپ اول بوده است؛ همچنین از این تعداد ۵۶,۳۶۱ عنوان یعنی ۶۷ درصد تألیف و ۲۸,۱۷۶ عنوان یعنی ۳۳ درصد ترجمه بوده است.

حسینی‌پور افزود: اندکی تأمل در همین آمار نشان می‌دهد که آمار تألیف نسبت به ترجمه همواره فزونی داشته و معمولاً دو برابر بوده است اما در مقایسه با سایر حوزه‌های دانشی، نسبت ترجمه به تألیف در حوزه کودک و نوجوان بیشتر بوده که جای نگرانی دارد. وی گفت: پرسشی که در اینجا مطرح می‌شود این است که چرا در حوزه کودک و نوجوان، این نسبت بیشتر است، آن هم در صورتی که ما نویسندگان خلاق و داستان‌پرداز پرمایه‌ای داریم و فرهنگ غنی ایران نیز ذخیره ارزشمندی است. برای بازآفرینی داستانی برای کودکان و نوجوانان، اما این فرآیند ترجمه هر ساله فزونی می‌گیرد. مدیرعامل مؤسسه خانه کتاب بیان کرد: آیا باید در سیاست‌گذاری تجدیدنظر کرد؟ یا ناشران ما الان سیاست‌گذاری می‌کنند در این حوزه؟ نظام

آموزشی ما چه نقش و وظیفه‌ای دارد؟ و آیا این نظام آموزشی می‌تواند دانش‌آموز کتابخوان و خلاق تربیت کند. حسینی‌پور ادامه داد: به قول دکتر حجوی، ساختار آموزش و پرورش ایران ضدّ خلاقیت و جسارت است و اصل را بر «گوش دادن، نوشتن و از بر کردن» می‌گذارد. پیداست که در چنین نظامی، دانش‌آموز نه می‌تواند و نه نیاز دارد که پا از دایره کتاب‌های درسی بیرون بگذارد و کتاب غیردرسی مطالعه کند؛ حتی در زمانه جدید که آمال خانواده‌ها در کنکور خلاصه شده است، آیا کتاب‌خوانی به‌عنوان یک رفتار و عادت در خانواده‌ها و فرزندان نهادینه شده است که انتظار تولید و انتشار اثر ایرانی به‌عنوان یک مطالبه جدی در جامعه وجود داشته باشد؟

به گفته وی، علاوه بر نظام آموزشی، خانواده‌ها هم متأسفانه اجازه نمی‌دهند کودکان و نوجوانان به سمت کتاب‌های غیردرسی بروند، چون که از درس عقب می‌مانند؟! بنابراین خانواده‌ها هم در این خصوص بی‌تأثیر نیستند که باز متأثر از نظام آموزشی ماست. مدیرعامل مؤسسه خانه کتاب گفت: نکته سوم اینکه، آیا نویسندگان ما توانسته‌اند آثار فاخر و خوبی تولید کنند؟ یا اینکه هرچه جلوتر می‌رویم نویسندگان هم آثارشان سطحی‌تر می‌شود و آن‌ها هم سعی می‌کنند مطابق ذائقه این نسل حرکت کنند و مطالب را به‌صورت فست‌فودی تهیه کنند و تحویل این نسل دهند؟ حسینی‌پور ادامه داد: در حوزه کودک و نوجوان نیز متأسفانه بعضی از ناشران جنبه اقتصادی و سودآوری آنی را ترجیح می‌دهند و به همین دلیل هر کتابی را چاپ یا ترجمه می‌کنند. به نظر می‌رسد ناشران کودک و نوجوان به هیأت‌های علمی نیاز دارند تا بتوانند کتاب‌ها را ارزیابی و سنجش و اولویت‌بندی کنند. وی افزود: خوشبختانه تعدادی از ناشران در این زمینه اقداماتی را انجام داده‌اند که جای امیدواری است اما همین نگاه سودانگاران باعث شده بعضی از ناشران ترجمه را بر تألیف مقدم بشمارند که این کار در طولانی‌مدت اثرات مخربی خواهد داشت. حتی بعضی از ناشران، آثار قدیمی را حبس کرده‌اند که لازم است حبس‌زدایی کنند.

مدیرعامل مؤسسه خانه کتاب ادامه داد: البته اگر ترجمه به یک جاده دوطرفه تبدیل شود و ترجمه معکوس، از فارسی به سایر زبان‌ها صورت بگیرد، دستاورد مثبت و ارزشمندی است، اما افسوس که در حوزه کودک، فقط در زمینه تصویرگری توانسته‌ایم در حوزه بین‌الملل حرفی برای گفتن داشته باشیم اما در حوزه متن و ترانه و شعر موفقیت‌چندانی نداشته‌ایم؛ بنابراین باید دست‌کم روی تصویرگری سرمایه‌گذاری هدفمند و جدی انجام دهیم، زبان تصویر شاید گویاتر از زبان متن باشد و دنیا هم ارتباط بیشتری با آن برقرار می‌کند و در میدان‌های جهانی هم می‌درخشند.

حسینی‌پور گفت: نوشتن برای کودکان سخت‌تر از بزرگسالان است زیرا اگر کودک و نوجوان با اندیشه نادرست تربیت شود در مراحل دیگر و حتی به زور هیچ کتابی نمی‌توان آن اندیشه را از ذهن او بیرون کرد. کسی که کتاب برای کودکان می‌نویسد باید در هر کلمه و هر سطر اندیشه کند و کلماتی برگزیند که مطابق طبع کودکان باشد و نوآموزان از آن نگریزند. وی افزود: نکته دیگر اینکه کودکان ایرانی باید از پیشینه سرزمین مادری و افکار و اندیشه‌های کهن ایران‌زمین هم آگاه شوند و باید داستان‌های قدیمی ایرانی را نیز به زبان کودکان بازآفرینی کرد. کار آقای آذری‌یزدی در این زمینه بسیار قابل ستایش است. مدیرعامل مؤسسه خانه کتاب بیان کرد: کتاب خواندن در کودکان باید به یک عادت تبدیل شود. قسمتی از زندگی روزانه آن‌ها باید کتاب خواندن باشد و برای آن‌ها زندگی بدون کتاب مثل زندگی بدون عروسک و در دنیای جدید بدون موبایل باشد. معرفی کتاب‌های مفید یا خوب برای کودکان هم نکته مهمی است زیرا خواندن کتاب‌های مضر آن‌ها را از راه صحیح منحرف

می‌کند. حسینی‌پور بیان کرد: همان‌قدر که والدین و مدرسه باید کودک را به مطالعه عادت دهند، بایستی در انتخاب کتاب هم دقت کرد و حتی نامحسوس باید این کار انجام بگیرد زیرا به قول ایتالیایی‌ها «بدترین دزدها، کتاب بد است» زیرا سارقی که عقل و قوهٔ تشخیص و تمیز شخص را بدزدد خطرناک‌ترین و بی‌رحمانه‌ترین دزدها بوده و غیرقابل اغماض است. وی گفت: کتاب در ایام کودکی، شیرازه و استخوان‌بندی افکار شخص را شکل می‌دهد و اندیشه شخص زاینده کتاب‌هایی است که مطالعه می‌کند و در واقع آن کتاب‌ها هستند که منشأ تراوش فکر و مغز اشخاص می‌شوند و به قولی برای شناختن اخلاق و روحیات یک ملت و سنجیدن میزان ذوق و پایهٔ تفکر افراد آن باید تمام کتاب‌ها و رسائلی که میان آن ملت بیشتر رواج داشته و دارد مورد توجه و مطالعه قرار گیرد. مدیرعامل مؤسسه خانه کتاب بیان کرد: متأسفانه هنوز در نظام آموزشی ما آن چنان که باید و شاید شیوه‌های مؤثری برای عادت دادن کودکان و نوجوانان به مطالعه و خواندن کتاب وجود ندارد که امیدوارم در برنامه‌های در دست کار وزارت آموزش و پرورش، از جمله «جشنوارهٔ دانایی توانایی» که سومین دورهٔ آن در هفتهٔ کتاب برگزار و چهارمین دورهٔ آغاز به کار کرد توفیقاتی در این زمینه حاصل شود. حسینی‌پور افزود: هرچند البته نویسندگی برای کودک و نوجوان یک وجه و بُعد مهم در این حوزه به شمار می‌رود. امیدوارم این همایش که در سطحی عالی و علمی برگزار شده است، به تقویت مهارت‌ها، مضامین و شیوه‌های خلاقانهٔ نویسندگی برای کودک و نوجوان و به کار بردن مفاهیم اجتماعی و سیاسی در آثار این گروه سنی، و به‌ویژه شناسایی و استخراج و بازآفرینی مضامین و مفاهیم اصیل ایرانی از متون کهن و سرانجام ترکیب فرهنگ و ادبیات عامیانه در ادبیات کودک و نوجوان چند گام به‌پیش بوده باشد.